

Araştırma Makalesi

MİLLİYETÇİ MUHAYYİLEDE ÇATALLAŞMA ÖRNEĞİ: HAN MİLLİYETÇİLİĞİNDEN ÇİN MİLLİYETÇİLİĞİNE EVRİMLEŞEN SÖYLEM

Can Ulusoy ^{1,*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye ORCID: 0000-0002-4465-3201

* İletişim: can.ulusoy@kapadokya.edu.tr

Gönderim: 10.09.2025; Kabul: 30.12.2025. DOI: 10.38154/CJAS.2025.97

Öz: Bu makalede, milliyetçiliği, tekil bir söylem değil milli kimliğe ilişkin farklı temsillerin birbiriyle çatıştığı veya müzakere edildiği bir süreç olarak gören; küresel, milli ve yerel etkenlerden biri ya da birkaçı nedeniyle “çatallaşan” anlatıların varlığına dikkat çeken Pransenjit Duara’nın düşünceleri, Çin’de milliyetçi düşüncenin tarihsel bir kesiti üzerinden tartışılmıştır. Bu kesit, Çin’de demokratik devrimi savunan cumhuriyetçilerin stratejileri doğrultusunda şekillenen milliyetçi söylemin 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın ilk çeyreğine uzanan bir zaman dilimini kapsar. Duara’nın teorik çerçevesi, üç farklı aşamadan geçen milli kimliğe ilişkin söylemin evrimini anlamada son derece verimli bir zemin sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin, milliyetçilik, Han milliyetçiliği, çatallaşma.

AN EXAMPLE OF BRANCHING IN THE NATIONALIST IMAGINATION: THE EVOLUTIONARY DISCOURSE FROM HAN NATIONALISM TO CHINESE NATIONALISM

Abstract: In this article, the thoughts of Pransenjit Duara, who sees nationalism not as a singular discourse but as a process in which different representations of national identity conflict or negotiate with each other and draws attention to the existence of narratives that “bifurcate” due to one or more of the global, national and local factors, are discussed through a historical section of nationalist thought in China. This section covers a time period extending from

the last quarter of the 19th century to the first quarter of the 20th century, when the nationalist discourse was shaped in line with the strategies of the republicans advocating democratic revolution in China. Duara's theoretical framework has provided an extremely productive ground for understanding the evolution of the discourse on national identity, which has gone through three different stages.

Key Words: China, nationalism, Han nationalism, schism.

Giriş

Çin'in "Orta Krallık" olarak dünyanın merkezi ve medeniyetin yegâne sahibi olduğu inancıyla, bölgedeki diğer siyasi yapılar ile halklar üzerinde üstünlük iddiası üzerinden "Sinosfer – Sinocentric Dünya" kavramları anlam kazanır. 19. yüzyıla kadar Sinosfer, Pax-Sinica'nın (Çin Barışı) da anahtarıdır. "Orta Krallık" (Zhongguo) içinde yaşayan tüm halklar, İmparatorun doğrudan tebaası olmaları itibarıyla, Sinosfer içinde yer alan ama "Orta Krallık"ın sınırları dışında kalan Kore ve Vietnam gibi Çin medeniyetinin öğrencisi olmakla birlikte hiçbir zaman "barbar" statüsünü aşamayan ülkelerin yönetici sınıfı ve halklarına nazaran üstün görülmüştür. "Orta Krallık" halkı, bu ayrıcalıklı konumu ve imparatorluk çatısı altında, hangi hanedan hüküm sürüyorsa onun halkı olarak herhangi bir kimlik sorunu yaşamadan Pax'ın bir parçası olmuştur. Fakat 19. yüzyılda, önce Afyon Savaşları (1840-1842 ve 1861) ve ardından I. Çin-Japon Savaşı (1894-1895) ile "Sinosfer" in her manada çöküşü ile Çin'de milli kimlik ve egemenlik sorunu hızlıca gündeme gelmiştir.

Sinosfer çökerken, Çin'e hâkim durumda bulunan Qing Hanedanı, sadece siyasi sorumluluğa sahip olduğu için değil Mançu kökenli olmaları nedeniyle de suçlanmış, Pax-Sinica son bulmuş ve sadece Mançulara değil Kuzeyli tüm kavimlere karşı (Moğol, Uygur, Kazak v.s.) bugünkü Çin'in doğu, güney ve orta bölgelerinde Han milli kimliğine dayalı yeni bir ulus-devlet kurma düşüncesi yükselmiştir. 1911'de Xinhai Devrimi'ne öncülük eden Han milliyetçisi güçler, İmparatorluk tarafından tesis edilen yeni modern ordunun (Beiyang Ordusu) desteğini almadan Mançuları yıkamayacaklarını anlayınca "beş uluslu cumhuriyet" düşüncesini benimsemek zorunda kalmışlardır. Devrimden sonra Beiyang Ordusu lideri Yuan Shikai'nin (1859-1916) kendisini İmparator ilan etmek için cumhuriyetçi güçlere saldırısı neticesinde, Dr. Sun Yat-sen'in (1866-1925) öncülük ettiği milliyetçiler "beş uluslu cumhuriyet" düşüncesini terk ederek, "tek bir Çin ulusu" ilkesiyle İmparatorluk sınırlarında bir cumhuriyet kurma mücadelesine girişmişlerdir.

Milliyetçi söylem ve onun tarih anlatısı neredeyse hiçbir yerde yeknesak olmamıştır. Kimliğe ilişkin stratejiler, özellikle yarı-sömürge imparatorluklarda beka ya da kurtuluş için ortaya konana formüller ile yeniden şekillenmiştir. Böylece milliyetçi söylem, farklı anlatıların bir arada varlığını ve dönüşümlerini açıklayan bir çatallaşma olgusu ortaya çıkarır. Bu makalede, Pransenjit Duara'nın saptadığı bu durumu açıklamak için Çin'de milli kimlik siyasetini belirleyen ve yukarıda evrimsel süreçleri kısaca vurgulanan milliyetçi söylem örnek olarak tartışılmıştır.

Dr. Sun'un Han milliyetçiliğinden Çin milliyetçiliğine evrilen düşünceleri neredeyse tüm Çin modernistleri tarafından kabul görse de Dr. Sun'dan sonra Han şovenizmi tartışması sürmüştür. Günümüzde ise Çin'in uluslararası arenada başat aktör olma çabaları içinde, "Sinosfer"i temel alan bakış, daha yumuşak fakat daha küresel bir içerikle yeniden üretime sokulmuş ve Çin milliyetçiliğinin bir parçası haline gelmiştir. Fakat bu süreçleri var eden dinamikleri birlikte tartışmak elzem olduğu için bir makalenin sınırlarını oldukça aşacaktır. Bu nedenle Han milliyetçiliği, beş uluslu cumhuriyet ve Çin milliyetçiliğinin doğuşu ile yetinmek, Duara'nın teorik çıkarımlarını tartışmak için yeterli görülmüştür.

Zhongguo: Tarihsel Coğrafya Bilincinin Şekillendirdiği İsim

Çin medeniyetini ve Çinli kimliğini anlamaya yönelik istisnasız her çalışma, Zhongguo kavramının analiziyle başlar. Zhongguo, Çinlilerin ülkelerine verdikleri isimdir. Merkezi Krallık /Merkezi Oluşum anlamına gelen bu kavram, Çin'in "göğün altındaki her şey"e (tian xia) sahip yegâne imparatorluk olduğunu vurgularken, yakın ve uzak barbarlarla kurduğu hiyerarşik ilişkiyi de tanımlar. Bu ilişkide medeniyetin sahibi Çin, onun dışında kalanlar ise Çin imparatorlarına secdelerini arz ederek ona biat ettiği için, bir lütuf olarak bu medeniyetten öğrenmesine izin verilen barbarlardır. Yalnız burada barbar tabiri, Roma ve çevresindeki Germanic kabilelere atfedilen medeni ve "öteki" olarak barbar ayırımına çok benzemez. Çünkü Çin'in haraççı sistemi, Doğu ve Orta Asya'da ortak kolektif kültürel değerleri paylaşma açar. Roma'da barbar kabilelerin şeflerinin çocuklarını rehin alma ve onları Romalı olarak yetiştirip, daha sonra kendi kabilelerine yönetici olduklarında bir denetim aracı haline getirmesinden çok daha öte bir durumdur. Çin merkezli kozmoloji (Sinosfer) ile onun inanç ve ritüelleri tüm bu bölgede dolaşıma sokulurken, aslında "barbar" bir nevi sürekli

Çin'den öğrenmesi gereken bir "çocuk"tur. Hiyerarşiyi belirleyen şey, kopyalayanın kopyalananın üstünlüğünü ve ne kadar benzese de onun gibi olamayacağı kabulüdür. Çin'in haraççı sistemi, sadece bir vergi alma meselesinden ibaret ele almamak, hegemonya kurma süreciyle beraber tartışmak elzemdir (Spruyt, 2020, s. 85). Çünkü Çin haraççı sisteminin kurumsal yapıları, bir bütün olarak "tian xia" kozmolojisiyle desteklenmektedir (Prunnen, 2020, s. 85).

Zhongguo, Çin tarihsel coğrafyasının nerede başlayıp nerede bittiğini ve Çin siyaset adamlarının hangi iddialara sahip olmaları gerektiğini bildirir. Bu nedenle Çin siyasal elitleri açısından, siyasal düşünüş ve tutumlarını belirleyen mihenk taşlarından biridir. Her ne kadar Billy Hayton, Zhongguo'nun 19. yüzyılın sonuna kadar resmi olarak kullanılan bir isim olmadığını, önce Batılılar tarafından üretilen, sonra da Çin kültürel elitlerine sirayet eden "sürekli bir tarihsel varoluş olarak Çin özgünlüğünün" icadını destekleyen ve bu yüzden abartılan bir kavram olduğunu söylese de, kendisinin de ifade etmek zorunda kaldığı gibi bu kavramın tarihsel kökleri yadsınamaz (Hayton, 2020, s. 10). Çin siyasal coğrafyasına hâkim olan her güç odağı, isten Han'dan isterse de Kuzeyli kavimlerden gelsin, Çin'in konumu, H. Kissenger'ın da belirttiği üzere, "merkez" olarak tanımlamış ve diğer ülkelerle kurdukları ilişkide bu konumlarını verili bir durum olarak dayatmışlardır (Kissenger, 2015, s. 32). Buradaki kritik hususlardan biri Çin coğrafyasının neresi olduğu konusunda Çin siyasal ve kültürel elitleri açısından bir tartışma olmamasıdır. Tarihsel coğrafya konusunda bu belirginlik, Çin milli kimliğinin ve siyasal iddialarının şekillenmesinde belirleyicidir. Tarihi dönemler itibarıyla bu coğrafyanın sınırlarının kimi zaman daralmış ya da genişlemiş olması işlevselliğini bozmaz. Nasıl ki Zemîn-i İran, İran'ın tarihsel coğrafyasını ve buradan tevarüs ettirdiği bir kültür havzasını hatta bir medeniyet iddiasını yansıtıyorsa, Zhongguo'nun işlevi de çok benzerdir. Böylelikle 19. yüzyıla kadar tarihsel coğrafya, imparatorluk ve Sinosfer anlayışı, bu topraklarda yaşayan insanlara Pax-Sinica çerçevesinde bir aidiyet yaratabilmiştir.

"Sinosfer" in Sonu ve Han Milliyetçiliğinin Yükselişi

1840-1842 I. Afyon Savaşı'ndan mağlubiyetle çıkılmasına rağmen, Çin siyasal elitleri, tarihlerinde barbarlar karşısında birçok defa mağlup olduklarında uyguladıkları taktiklerle "Batılı barbarları" da kovacaklarını düşündüklerinden Sinosfer'e yönelik bakış açıları çok zedelenmemiştir. Fakat 1861 II. Afyon Savaşı mağlubiyeti neticesinde "Batılılardan öğrenme"nin kabul edilmesi, Çin kozmolojisine büyük bir darbe olmuştur. Fakat Sinosfer'in sonunu getiren esas olay ise Japonlar karşısında 1894-1895'te alınan ağır mağlubiyettir. Artık sadece

bir gün gitmesi muhtemel Batılıdan değil, tarihsel olarak “yakın barbarlar” içinde en ilkel gördükleri Japonlardan öğrenme sürecinin başlaması ve Japonya’nın Çin için modernleşmenin tedris edildiği bir okula dönmesi, Sinosferi var eden tüm hiyerarşileri alt-üst etmiştir (Fogel, 2009, s. 6). Çin’in kapitalist dünya ekonomisine eklemlenmeye başlamasıyla birlikte çözülmeye başlayan imparatorluk sistemiyle beraber Sinosfer’in de sonunun gelmesi, Çin’i bir arada tutan Pax-Sinica’nın da ortadan kalkmasına neden olmuş, böylece Çin’de “milli kimlik” bir mesele olarak siyasal elitlerin gündemine taşınmıştır.

Hanedan ile demografik açıdan İmparatorluğun temel direği olarak görülebilecek hâkim nüfus aynı köklere sahipse, siyasal elitlerin tavrı, Osmanlı İmparatorluğunda gözlenebildiği üzere “beka” merkezli olarak tecessüm eder. Fakat Çin’de Qing Hanedanı olarak hüküm süren Mançular, Han milliyeti ile karşılaştırıldığında ülkenin kuzeydoğusunda yaşayan oldukça küçük bir nüfusa sahiptirler. Çin, “utanç yüzyılı”nı yaşarken, Batılılar ve Japonlar kadar, hatta onlardan çok daha fazla “yabancı” Mançuları sorumlu tutan yeni milliyetçi elitler, modern ve bağımsız bir ülkeyi Han milletine dayanan bir ulus-devlet üzerinden sağlayabileceklerine inanmış, böylece Han milliyetçiliğinin yükselişinin koşulları oluşmuştur.

Han milliyetçiliği: Çatallaşan Hikâyeler ve Fangyang

Milliyetçi düşünce temelde iki gelenek üzerinden anlatılır. İlki, egemen bir siyasal toplum tahayyülü olarak Fransız, diğeri ise tarihsel bir özne olarak Alman gelenekleridir. Bir yönüyle milleti tanımlamaya yönelik gelenekler ve kimliğin varoluş biçimine yönelik teorik tartışmalar, kimin hangi “milleti veya milliyetçiliği” ele aldığıyla da ilgilidir. Çin söz konusu olduğunda, aslında her iki gelenekten yararlanmanın zarureti ortaya çıkar. Batılılar tarafından yarı-sömürge haline getirilmiş ve ırkçı bakışla aşağılanmış bir toplumun ayağa kalkması için sadece devlete, reformist seçkinlere veya fırsatçı müteşebbislere ihtiyacı olmaz. Burada mutlaka bir kitle seferberliği şarttır. Bunu sağlamanın da iki temel koşulu vardır. Birincisi toplumu egemen olarak vasıflandırmaktır. Bu egemen topluma yani millete büyük bir tarihsel gelenekten geldiği, bırakalım aşağılanmayı hak etmeyi, tarihin gördüğü en büyük kesintisiz ve ihtişamlı medeniyetini kurduğunu, dünyadaki birçok ilki onun medeni becerileri sayesinde yapıldığını anlatmak da ikinci koşuldur. Böylece, egemen olarak, bütün yapıları korumak onun görevidir. Eğer devlet de dâhil yapılar çökerse, o zaman tarihte birçok devlet kurduğunu hatırlayıp, egemenliğini izhar edeceği yapıları tekrar inşa etmek için harekete geçecektir.

Burada kritik olan, tarihsel bir özne ve egemen olarak tahayyül edilecek olan milli kimliğin, şartlara bağlı olarak yeniden üretime sokularak tekrar biçimlendirilmesidir. Han milletinden “beş uluslu Çin Halkı’na” oradan da Çin milletine evrilen milli kimlik inşa sürecini anlamak için Asya’da ama özellikle de Çin’de milliyetçiliği tartışmış olan Pransenjit Duara’nın yaklaşımı açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Pransenjit Duara, milliyetçilik ve kimliğe, zaman içindeki değişimleri ve sürekliliği açıklayabilen tarihsel bir yaklaşımın benimsenmesini savunur. Süreklilik ve değişim; milliyetçi entelijansiyanın tarih içinde seçmeci yakınlıklarla oluşturduğu milletin hikâyesinin, ülke ile ilgili esas siyasi amaç değişmeksizin, milletin tanımlanmasında anlatımın yeniden üretimine izin veren bir esnekliğin varlığını vurgular (Duara, 2016, s. 420). Duara tarihi; ulusal, yerel ve ulus-ötesi düzeylerde eş zamanlı olarak üretilmiş, çoğu zaman birbiriyle çelişen anlatılar dizisi olarak yeniden tanımlar. Böylelikle ulusal kimliği tekil olarak değil, değişen ve genellikle çatışan temsiller ağı içinde üretilen bir şey olarak tasavvur eder. Duara’ya göre milliyetçilik en iyi şekilde “ulusun milliyetçiliği” olarak değil, ulusun farklı temsillerinin birbirleriyle yarıştığı ve müzakere ettiği yer olarak tasarlanır (Duara, 1995, s. 8). Çünkü her anlatı, ulusal kimliği tanımlayan diğer kimlik kategorileriyle ilişki içinde kendisini izhar eder. Bu manada tarihsel bir varlık olarak “ulus” kabul edildikten sonra, onu tanımlayan ve tarihi bir anlatı oluşturan aktörler, Duara’nın “çatallaşma” adını verdiği alternatif anlatılar geliştirirler. Hatta ulus-devlet kurma amacındaki Han milliyetçilerinin, imparatorluk coğrafyası üzerinden modern bir devlet kurma zaruretiyle karşı karşıya kaldıklarında, tekil bir grup olarak anlaşılan Dr. Sun’un çevresinin anlatısı bile yeniden biçimlenmiştir.

Duara, ulusal elitlerin milliyetçi söylemi inşa ederken yerel öznelerin de önemine işaret eder. Bu da bir tür müzakereci. Devletin üniter veya federal olması, yerinden yönetimin hangi ilkeler çerçevesinde yetkilendirileceği gibi tüm unsurlar etkilidir. Çin Halk Cumhuriyeti’nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nin ilk başkanı olan Seyfuddin Aziz, bölgenin sadece Sincan Özerk Bölgesi olarak adlandırılmasına karşı Mao’ya ilettiği güçlü itirazında “özerkliğin dağlara ve nehirlerle verilmediğini, bazı uluslara verildiğini” söyleyerek, özerk bölgeye Uygur adının eklenmesini sağlamıştır (Bowington, 2010, s. 199). Böylelikle, Müslüman Han halkı olan Huilerden farklı olarak, Uygurların sadece din değil, etnik olarak da farklı bir ulus olarak tanınmasını müzakere etmiştir. Eğer Aziz’in bu müdahalesi olmasa, Çin resmi tarih yazıcılığında Uygurlar, milliyetçi tarih söylemi içine dâhil edilerek sadece kendi kimlikleriyle ilgili bir varoluş sorunu yaşamayacaklardı. “Han Çinlisi”nin kendi hikâyesi olarak anlattığı tarih de o oranda farklılaşacaktı. Nitekim Edgar Snow 1937’de, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Yenän bölgesindeki Çin Sovyet’ine yaptığı ziyarette, “öyle

görülmektedir ki, Çinlilerin Müslümanlara karşı resmi tavrına göre, Müslümanlar “dini bir azınlık”tır, ama “milli azınlık” değildir. Ne var ki, Müslümanları Kuzeybatı’da kendi yaşadıkları yerde görenler için, bir ırk birliğine ve bir halk olarak millet olma hakkına sahip oldukları yolundaki iddiaların gerek gerçekler, gerekse de tarih bakımından sağlam bir temele oturduğu son derece açıktır” demektedir. Bu sözler Aziz’in müdahalesinin nasıl büyük bir fark yarattığının anlaşılması açısından önemlidir (Snow, 2015, s. 373).

Duara’da milli kimliğin oluştuğu tarihsel sürecin içindeki faillerden en dikkat çekici olanı “ulus ötesi” aktörlerdir. Bu aktörler, eski dönemde sınırları aşan kabileler için kullanılabildiği gibi, modern dönemde deniz aşırı Çinliler, oryantalist Batılı yazarlar, yabancı dilli gazete ve dergiler, akademiler v.s. bu sınıflandırmaya dâhildir (Duara, 1997, s. 1030-1031).

Çin’de milliyetçilik, Çin’i kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleştiren ve onu yarı sömürge haline getiren dünya sisteminden ayrı düşünülemez. Han milliyetçiliği, tarihsel bir topluluk olarak milletin ve ülkenin, dünya sistemi içinde ayakta kalması ve güçlenmesi amacına hizmet edecek şekilde kurgulanmıştır. Bu manada modern siyasal toplumun karşılığı olan “millet” ve onun ideolojisi milliyetçilik, Çin’e adeta dayatılmıştır. İmparatorluğun Batılı devletler tarafından eşitsiz anlaşmalara zorlanması bu dayatmanın başlangıcı olarak görülebilir (Duara, 2016, s. 421). Tarihsel olarak, milletlerin kendilerini sürekli olarak ekonomik açıdan daha gelişmiş milletlerin standartlarına, normlarına ve uygulamalarına göre şekillendirme eğiliminde oldukları ancak aynı zamanda sözde benzersizliklerini ve zamansız kimliklerini övmeleri Batı dışı modernist milliyetçi anlayışın çelişkilerindendir. İlgi çekici olan bir başka durum ise, ulusun önüne hedef olarak konulan “çağdaş uygarlık” seviyesindeki ülkeler derin bir krize girdiğinde, I. Dünya Savaşı’nda olduğu gibi insanlığa muştuladıkları gelecek düşü bir kâbusa dönüştüğünde, “benzersiz ve zamansız” anlatı, liberal bütün çağrışımları kovar ve muhafazakârlaşır. Bu bağlamda, Duara’nın işaret ettiği üzere, kendisi tartışmalı-olumsal ulus için, ulusal tarih, öznenin sahte birliğini güvence altına alır (Duara, 1995, s. 4). Üstelik böyle bir tarihin, binlerce yıllık imparatorluk geleneğinden süzölmüş bir toplumda yazılması ayrıca bir maharet meselesidir. Aslında burada milliyetçi entelijansiyanın yardımına koşacak olan, Çin bilgisi yarı-cahil seviyede, yaptığı gözlemleri dönemin oryantalist moda diliyle izhar ederek “mitik bir Çin” romansı yaratarak buradan ilgi devşiren Batılı yaygın anlatıma borçludur. Ayrıca bu dönemde sadece milliyetçiliğin kök salması ve oryantalist Batı söylemi üzerinden değil, aynı zamanda tarih anlatısının ve onunla ilişkili yeni bir söz

dağarcığının –feodalizm, öz-bilinç, hurafe, devrim gibi- büyük ölçüde Japonya üzerinden Çin diline girmesiyle ulusal tarih yazımını belirleyen yeni dilsel kaynaklar da oluşmuştur. Böylece ulusal tarihin konusu olarak güvence altına alınan, ulusun ve dünyanın yalnızca geçmişi değil, aynı zamanda bugününü anlamlandıran yeni kaynaklardır bunlar. Böylece tarih yazımında hatırlanacaklar ve unutulacaklar, iyiler ve kötüler, sahiplenilecekler ve dışlanılacaklar bugünün ihtiyaçlarına cevaz verecek şekilde düzenlenebilmiştir (Duara, 1995, s. 5).

Duara'nın belki de tarihe ilişkin yaklaşımlara en önemli katkısı, doğrusal tarih anlatısına alternatif olarak "çatallara ayrılmış" bir tarih anlayışı geliştirmesidir. Geçmiş çizgisel bir biçimde ileriye aktarılmaz, anlamlar da uzay-zamanda dağılır. Çatallanma, geçmiş aktarırken, tarihsel anlatıların ve dilin dağınık geçmişleri günümüzün ihtiyaçlarına uygun hale getirir ve bugünün geçmişi nasıl şekillendirdiğini ortaya koyar. Aslında çatallanma, tarihsel iktidar bloklarının anlatılarının dışında, gelecek mücadelesi veren diğer sınıf ve toplumsal grupların hâkim söylemin ötesinde bir tarihselliği kazanmasına yardımcı olur. Bir nevi uzay-zamanda kaybolmayan her şey, bazen çok ince iplikli bağlarla da olsa kendi yolunun takip edileceği izler bırakır.

Duara'nın sunduğu teorik çerçeveden hareketle, birbiriyle çatışma ve müzakere içinde farklı milli tarihler üzerinden kimliklendirilmeye çalışılan topluluğun "millet" olarak tahayyülünde dikkat edilmesi gereken hususlar arz edilmeye çalışıldı. Çin söz konusu olduğunda dikkat çekici olan, Batılı gözle bakıldığında binlerce yıldır hiç değişmeden orada duruyormuş gibi varsayılan bir medeniyete mensup insanları "millet" olarak tanımlamanın, görece tarih sahnesine medeni bir örgütlenme kurma bahsinde daha geç çıktığı düşünülen topluluklara göre konforlu olduğunun düşünülmesi ama bunun vahim bir hata olduğudur. Oysaki büyük bir coğrafya ve kalabalık bir demografide binlerce yıldır takip edilebilen medeni hayat içinde o kadar farklı kavimlerin dahli vardır ki tek bir varlıkmuş gibi görülen Çin'in, baş etmesi ve kavranması zor baskın yerelliği aslında bu durumu aşikâr eder.

Bu durumu Han milliyetinin diğer milliyetlerin ile ilişkisi üzerinden açıklamak aydınlatıcıdır. En uzun ayakta kalan ve birçok zihni ve maddi yapının şekillenmesinde kritik rol oynayan Han Hanedanı'nın tam anlamıyla hükmettiği bölgede yaşayan halka Han halkı denmiştir. Bunun dışında Orta Krallık'ı sadece kuzeyli olduğu apaçık olan kavimler değil, Han sayılmakla birlikte, Tang gibi köklerine bakıldığında çok daha karmaşık bağların bulunduğu hanedanlar yönetmiştir. Bu açıdan Han ve Kuzeyli gibi ayrımların kendisi, modern dönem öncesinde bu kadar net değildir. Han olarak sayılan nüfusların birçoğunun, tek bir kolektif kültür dairesi içinde sayılmasını sağlayacak veriler ise çok azdır. Bu

nedenle, eski siyasal ve kültürel elitlerin zihin dünyalarındaki “Orta Krallık ve Halkı”ndan farkı olarak “Han milleti” ve “Çin” modern milliyetçi tarih tarafından yeniden tanımlanmıştır. Bunu kendi tarihi kayıtlarından hareketle yapamayacaklarından, bu yeni muhayyel Çin için Batı oryantalist kaynaklarının büyük yardımı dokunmuştur. Diğer yandan ise millet olmanın en önemli paydası olan dil birliğinin Han halkı için imkânsızlığı karşısında, dili standart hale getirerek bunu tüm Hanlılar ait kılmak gerekmiştir. Bunun kendisi zaten başlı başına bir gelenek icadı olan Çin yazısının bütün Han’da konuşulan, sözlükte lehçe olarak çevrilen “fangyan”ların temeli olduğu iddiasıyla, dil birliğinin tarihsel dayanakları ileri sürülmüş ve “putonghua” standart “fangyan” olarak belirlenmiştir.

Batılı yazarların muhayyilesindeki “Çin ve Çinliler” birbiriyle çelişiyor gibi gözükse ama Batılı devletlerin sömürgeci siyasetlerini destekleyen bir yapıdadır. Şöyle ki, bir yandan ırklar hiyerarşisi içinde aşağılanan “sarı uzak doğulular” vardır. Diğer taraftan ise, onların da alt grupları vardır. Çin’i yöneten Mançu Hanedanı’nın da dâhil olduğu kuzeyli kavimler, sadece aşağı ırk olmakla kalmaz, saldırgan barbarlar olarak da nitelenir. Böylece Mançular üzerinde Batı’nın kurduğu baskı, “Çin” söylemi üzerinden daha da artmıştır. Bir yönüyle de Batılıların “Çin”e yönelik bu algıları, kendilerini de Grekoromen mirasın sahibi olarak gören toptancı ve romantik tarih anlayışlarında da izlenebilir. Batılı zihnin, her şeyi saflaştırma ve standartlaştırma fonksiyonunun bir ürünüdür. Bu fonksiyon da üretimin örgütlenmesi, sermayenin dolaşımı ve artık değerın tekrar üretime aktarılması süreçlerinde önemli rol oynayan saflaştırılmış-standartlaştırılmış içerik ve kimliklere cevaz verirken, gerçekliğin kapitalizmin akışkanlığını bozabilecek her türlü tarihsel ve dolayısıyla kültürel engebelerini düzleştirmeye yönelik bir kurmaca üretir. Artık değer üretmeyen veya beklenildiği şekilde sermaye dolaşımına müsait olmayan yerler ve kültürler de pekâlâ tarih dışı bırakılabilir. Bu manada Billy Hayton’ın da vurguladığı üzere, yerleşik hayatın çok köklü ve üretim kültürünün görece gelişmiş olduğu bölgeyi, yani Batılı düşünürler kendi zihinlerindeki “Çin”lerini bölgedeki diğer siyasi oluşumlara göre ayrıcalıklı tutmuşlardır. Zihinlerinde “Çin” bölgenin dinamik motoru iken, İç Asya sadece atlı orduları tecavüz ve yağma için Çin’e aktığında önemliydi. Avrupalıların gözünde ‘Çin tarihsel sahnede sürekli bir varlıktı, İç Asyalılar ise tarihin çöplüğüne çekilmeden önce tekrarlanan ‘binici’ bölümleri oynamaya indirgenmiştir. Bu nedenle ‘İpek Yolu’nda Çin, ticaretin lokomotifi, İç Asya devletleri ise sadece bu yolun içinden geçtiği koridorlar olarak görülmüştür. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın

başlarında, bu seçkin "Çin" fikri, Avrupa'dan Doğu ve Güneydoğu Asya'ya seyahat etmiş ve Qing entelektüellerinin özel tartışmalarında ve kamu dergilerinde yeni bir yuva bulmuştur (Hayton, 2020, s. 9). Bu "Çin" fikrini kabul eden ve çoğunluğu bir dönem yurtdışında yaşayan Çinli aydınlardır. Sürgün ya da ikamet yerlerinden, tıpkı Batılılar gibi "Çin" denen bir yer hayal etmeye başlamışlardır. Zamanla evlerine döndüler ve bu tanımlanmış toprak parçası üzerinde sürekli bir tarihe sahip ülke vizyonunu, yeni fikirlere Çin'i kurtarmaya hevesli bir nüfus arasında yaymışlardır (Hayton, 2020, s.9).

Gina Anne Tam, günümüz tarihçilerinin büyük bir paradoksundan bahseder: "Hanlılığın birincil temeli olarak genellikle ortak bir dil hayal edilse de, Han'ın üyeleri kesin ve tartışmasız bir şekilde farklı *fangyan*lar konuşuyordu" (Tam, 2020, s. 11). Tam, *fangyan* kavramını "lehçe" olarak ele almanın basitleme olacağını, "dil" in daha iyi bir karşılık olmakla birlikte, Batı sözcüklerinde *fangyan*ın tam karşılığını bulamadığını söyler. En azından Çin söz konusu olduğunda anlaşılan şudur: Fangyan, lehçe gibi bir dil grubuna dâhil olduğunu "kesin" olarak ifade edemeyeceğimiz, buna rağmen o grubun içinde bulunduğu dil ailesiyle irtibatlı olan, fakat kendi başına bir ulusal dil olarak tanımlanmasının da "ulusal dil" kavramının kendisine uymayacağından "dil" olarak da tarif etmenin zor olduğu bir kavramdır. Ayrıca "fangyan"ı dil olarak görmek, bir devletin ulusal birlik iddiasını direk reddeden bir siyasal tutum olarak da görülebilir (Tam, 2020, s. 24). Bu nedenle bu çalışmada lehçe veya dil yerine "fangyan" tabiri kullanılmıştır.

Farklı *fangyan*ların varlığı, milliyetçilerin Hanlılığı homojen mi yoksa heterojen ulus şeklinde mi tanımlayacakları tartışmasını başlatmıştır. Homojen bir ulus düşüncesini savunanlar, birleşik bir ulusun tek bir ulusal dili konuşan tek bir etnik kökenden oluşması gerektiğine inanıyorlardı. Bu nedenle "çok dilli" bir Han'ın çelişkisi, tek bir ulusal dili Han etnik kökeninin "ortak dili" olarak ilan ederek ve tüm *fangyan*'ı onun yan kuruluşu olarak yeniden çerçevelendirerek çözülecekti. Çok dilli bir etnik Han'ın paradoksu, farklı dillerin tekil bir kökenden kaynaklandığı şeklinde iyi hazırlanmış bir tarihsel yaratım yoluyla çözülmüştür (Tam, 2020, s.14). Bu açıdan Japonya'da bulunduğu sürede milliyetçilerle bağ kuran fakat onların cumhuriyetçi görüşlerini paylaşmayan ünlü reformist Liang Qichao (1873-1929) bunun yolunu göstermiştir: birleşik yazının birleşik bir "düşünce alışverişi aracı" sağladığını iddia etmek (Tam, 2020, s. 14).

Han milli kimliğini inşa edecek olan tarihsel hikâye ve dil birliği sorunu aşıldığı için Dr. Sun, "milliyetçilik" kavramını kullanırken Emmanuel Sieyès'den mülhem politik bir tanımlama olan "guojia zhuyi" terimi yerine, etnik kökene atıfta bulunan "minzu zhuyi" terimini kullanmayı tercih etmiştir. Bu terim bir

yanıyla Han temelli bir ulus-devlet düşüncesini yansıtırken diğer taraftan beyaz ırkın sarı ırk karşısında zafer kazanacağı “ırksal yok oluş” (miezhong) tehdidine karşı bir direniş olarak tasavvur etmiştir (Schell-Delury, 2013, s. 167). Han milliyetçiliği, Mançulara tepki üzerinden yükselirken, “ırka karşı ırk” stratejisiyle sömürge karşıtı söylemi de güçlendirmiştir.

Dil ve tarih yazımı tartışması üzerinden inşa edilmeye çalışılan ve siyasal zaruretlerin yön verdiği milli kimlik, değişen şartlar içinde “çatallaşan” anlamlar kazanarak, bir müzakere ve mücadele konusu olmayı sürdürmüştür. Nitekim 1911 Xinhai Devrimi’nin koşullarında milliyetçi modernistler için zoraki kabul gören “beş uluslu devlet” anlayışı terk edildiğinde, tekrar Han milliyetçiliğine dönülmemiş ve yeni bir Çin milliyetçiliği üretilmiştir.

“Beş Uluslu Cumhuriyet”

Yukarıda da vurgulandığı üzere 1911 Xinhai Devrimi’nin başarısı, imparatorluk sınırları içinde olmak kaydıyla cumhuriyete destek veren Beiyun Ordusu’na bağlı olmuştur. Böylece Dr. Sun’un önderlik ettiği milliyetçiler, Han milletine dayanan ulus-devlet kurma düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. “Beş Uluslu Cumhuriyet” sloganına sarılan devrimciler, ülkenin bayrağını da “kırmızı; Han”ı, “sarı; Mançular”ı, “mavi; Moğollar”ı, “beyaz; Huiler”i ve “siyah; Tibetliler”i temsil edecek şekilde beş renkli yapmışlardır. Bu süreçte ırka dayalı millet vurgusu yerine “Çin Halkı (Zhongguo Ren)” tanımı öne çıkmıştır.

Ayrıca, Çin’in güneyi ne kadar cumhuriyetçiyse kuzeyi de o kadar anayasal monarşi taraftarıdır. Wang Hui, “Moğol beylerinin, Güney’in temsilcisi Wu Tingfang’a yazdıkları mektupta, Mançular, Moğollar, Tibetliler, Uygurlar “gelenekleri gereği yalnızca kendi hükümdarlarını tanır, ‘cumhuriyet’ nedir bilmez, ayrıca cumhuriyetin bir avuç seçkinin yönetimi olmasından korkar”, dediklerini belirtir ve “önerdiğiniz ‘cumhuriyet’ yönetimi, yalnızca on sekiz Han bölgesinde mi uygulanacak, yoksa Mançu, Moğol, Tibet, Uygur topraklarını da mı kapsayacak?” diye sormuşlardır” der (Wang, 2015, s. 25 ve 34). Yuan Shikai’nin imparatorluk düşleri, Kuzeylilerin geleneksel bakışlarıyla birleşince, “Beş Uluslu Cumhuriyet” kısa zamanda çökmüş ve Çin savaş ağalarının acımasız çatışmalarıyla paramparça olmuştur. Bütün bir ülke bu çatışmalardan mustarip olduğu için yeni ve birleşik bir ülke isteği bütün milliyetlere yayılmıştır. Böylece “Çin milleti”ni bir kimlik olarak üretilmesini sağlayacak nesnel koşullar oluşmuştur. “Çatallaşma olgusu” bir kez daha temayüz etmiş, bu sefer “ırksal vurgu” yerini “siyasal bağ, bir arada yaşama arzusu ve tarihsel coğrafyada şekillenen milli karaktere” bırakmıştır.

Çin Milliyetçiliğinin Doğuşu

Çin’de militarizm, hükümetlerin ülkeyi yönetmelerini çok zorlaştırdığı gibi, astların ihanetleriyle parçalanmış orduların birbirlerine denk kuvvetler halinde bölünmeleri ülkeyi tam bir kaostan içine sokmuştur. Böylece kent seçkinleri, sadece savaş ağalarına karşı değil, onları engelleyemeyen hükümetlere de karşı konumlanmışlardır. Şahsî hırslarının peşinde koşan klik liderlerinin ülkede merkezi yönetimi tamamen işlevsiz kılan faaliyetlerine karşı büyüyen tepkiler, yerel her türlü güç unsuruna karşı “tek Çin” ve “tek Çin ulusu” düşüncesinin öne çıkmasında etkili olmuş, bu düşünce etrafında Çin’i birleştirecek bir hükümete başta Güney bölgeleri olmak üzere Çin’in tüm büyük kentlerinde yönelim başlamıştır.

Sun Yat-sen bu dönemde “beş uluslu Cumhuriyet” sloganını terk etmiş “yeni ve tek bir “Çin ulusu” (zhonghua minzu) kavramına yanaşmıştır” (Wang, 2015, s. 34). 1920’de Şanghay’daki GMD Konferansındaki konuşmasında “Beş Uluslu Cumhuriyet” sloganını “pek uygunsuz” bularak eleştirmiş, “Ülkemizde beşten çok ulus yok mu? Benim görüşüme göre, Çin’deki bütün kimlikleri tek bir Çin ulusu altında toplayalım, Çin ulusunu en uygar topluma dönüştürelim. İşte o zaman “uluslaşmamız” gerçekleşecek” demiştir (Wang, 2015, s. 343).

Sun’un bu dönemle birlikte konuşmalarında artık Han vurgusu yoktur. 21 Aralık 1923’te Sun, Guangzhou’ya bağlı Linnan’a ABD’den geri dönen öğrencileri, Çin halkının doğuştan gelen zekasını ve bilgeliğini övdüğü bir konuşmayla karşılaşmıştır. Tarihi kanıtlar öne süren Sun, Çin’in zayıflık ve yoksulluktan daha fazla güç ve refah dönemlerine sahip olduğuna işaret etmiştir. Çin halkının karakterini de kanıt olarak kullanan ve Çin halkının yabancılardan daha yetenekli olduğuna işaret eden Sun’a göre Çin halkı dünyadaki en iyi halktır ve kesin olarak Japonya ve Batı’yı aşması gerekmektedir (Li – White, 1990, s. 10). Böylece Sun, “Orta Krallık” halkının tümünü Çin milleti olarak üreteceği tarihsel anlatıya başvurmuştur.

Sonuç

Milliyetçi düşünce, içinde bulunulan tarihsel şartlara bağlı olarak söylemini alternatif milli tarih ve kültür anlatıları içinde oluşturur. Burada milliyetçiliğin devlet ve toplum ile olan ilişkisinde önceliğin hangi yapıya verilmesi gerektiği ve beka-kurtuluş stratejilerine faydası bakımından belirli bir esnekliği sağlayabildiği açıktır. Çin’de milliyetçiliğin tartışıldığı üç dönem, Duara’nın ortaya koyduğu teorik çerçeveyi destekler. Hatta birçok Jön Türk’ün 1908 Devrimi’nde Osmanlıcyken, Balkan Savaşlarıyla birlikte son derece zahmetsiz biçimde Türkçülükte karar kılması ya da Milliyetçi Hareket Partisi’nden Büyük

Birlik Partisi'nin ayrışmasında olduğu gibi devlet veya toplum merkezli milliyetçilik tartışmaları da Duara'nın teorik çerçevesini destekleyen veriler olarak tartışılabilir. Türkiye'de "ulusalcı" olarak da bilinen seküler milliyetçi çevreler de çatallaşan alternatif söylemler için bir örnektir. Duara, sömürgeci devletlerin kendilerini üstün gören ırkçı söylemleri karşısında büyük bir maziye sahip olmayı öne çıkaran ve egemen bir ulus tahayyülüyle modern bir siyasal kimlik kurma ihtiyaçlarını birleştirmeye çalışan, özellikle Çin, İran, Türkiye gibi büyük imparatorluk geleneklerine yaslanan toplumlarda milliyetçiliği tartışmak için kuvvetli bir zemin inşa etmiştir.

Kaynakça

- Bowington, Gardner (2010), *The Uyghurs: Strangers in Their Own Land*, New York, Colombia University Press.
- Duara, Pransenjit (1995), *Rescuing the History From the Nation: Questioning Narratives of Modern China*, Chicago, University of Chicago Press.
- Duara, Pransenjit (2016), "The Temporal Analytics of Nationalism", *Nations and Nationalism*. 22 (3,2), 419-423.
- Duara, Pransenjit (1997), "Transnationalism and the Predicament of Sovereignty: China, 1900-1945", *The American Historical Review*, 102 (4), 1030-1051.
- Fogel, Jashua A. (2009), *Articulating the Sinosphere: Sino-Japanese Relations in Space and Time*, London, Harvard University Press.
- Hayton, Billy (2020), *The Invention of China*, New Haven, Yale University Press.
- Kissenger, Henry (2015), *Çin: Düünden Bugüne Yeni Çin*, (Çev. Nalan Işık Çeper), İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Li, Cheng - White, Lynn (1990), "Elite Transformation and Modern Change in Mainland China and Taiwan: Empirical Data and the Theory of Technocracy", *The China Quarterly*, 121, 1-35.
- Prunen, Matti (2020), *Warring States and Harmonized Nations Tianxia Theory as a World Political Argument*, Jyväskylä, University of Jyväskylä.

Schell, Orville – Delury, John (2013), *Wealth and Power: China's Long March to the Twenty First Century*, New York, Published by Random House.

Snow, Edgar (2015), *Çin Üzerinde Kızıl Yıldız*, (Çev. Enis Esmer) İstanbul, Yordam Kitap.

Spruyt, Hendrik (2020), *The World Imagined: Collective Beliefs and Political Order in the Sinocentric, Islamic and Southeast Asian International Societies*, New York, Cambridge University Press.

Tam, Gina Anne (2020), *Dialect and Nationalism in China: 1860-1960*, New York, Cambridge University Press.

Wang, Hui (2015), *Çin'in Yirminci Yüzyılı: Devrim, Geri Çekilme ve Eşitliğe Giden Yol*, (Çev. Ümit Şenesen) İstanbul, Yordam Kitap.

© 2025. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).